

SELIGMANNNS – HISTORIEN OM EN FORSVUNNEN NORSK FAMILIE

En viktig oppgave for Jødisk Museum i Oslo (JMO) å innsamle opplysninger om jødiske familier som ikke har etterkommere igjen. Vi hedrer deres minne ved å skrive deres historie, ved å fortelle om hva de het, hvor de bodde, hvor de gikk på skole, hvor de arbeidet, og hvem deres venner var. Menneskene er ikke lenger blant oss, men deres historie lever. Dette er talen historiker og samlingsforvalter Dag Kopperud holdt ved JMOs minnemarkering 26. oktober, om en av disse familiene.

Av Dag Kopperud
Illustrasjoner: JMO

Det er i år 75 år siden aksjonen mot jødene i Norge ble iverksatt. Anslaget ble påbegynt den 26. oktober 1942, med arrestasjonen av et stort antall jødiske menn og gutter over 15 år. De fleste av disse ble deportert med trosskipskipet Donau en måned senere. Blant de mange norsk-jødiske familier som ble helt utslettet med Holocaust var familien Seligmann fra Oslo.

Historien om den norske grenen av Seligmann-familien begynner imidlertid i Hamburg, Tyskland. Her ble Richard Seligmann født den 1. juli 1884 som ett av 6 barn til Sally og Natalie Seligmann. Familien var av sefardisk herkomst og tilhørte det øvre middelsjiktet av Hamburgs borgerskap. Det gjorde også Richards fremtidige kone, Luise Benvenida Heilbut. Luise, eller Lieschen (som var kallenavnet hennes) hadde akkurat fullført gymnaset da hun som 20-åring, i 1913, giftet seg med Richard i Hamburg.

På dette tidspunktet hadde allerede Richard Seligmann rukket å bygge opp en solid forretningsdrift i Kristiania, med egne kontorlokaler i Kongensgate 9. Richard var kommet til Norge i 1905, etter å ha jobbet noen år som bankfunksjonær i Hamburg. Her knyttet han kontakter med det norske bankierfirma N. A. Andresen & Co., og det var denne forbindelsen som brakte ham til Norge. Richard Seligmann var imidlertid utdannet i huder og garvestoffer, og det var innenfor dette området han bygget opp sin forretningsvirksomhet, først i Oslo, deretter som disponent for Finn Ruuds Garveri på Jessheim.

I 1927 etablerte han tidsskriftet «Lær, Sko og Skinn», og ble en av landets ledende eksperter på området. I 1920 ble Richard og Luise Seligmann innvilget norsk statsborgerskap. De hadde da rukket å få 4 barn: Hans (f. 1914), Erik (f. 1916), Margit (f. 1918) og Rolf (f. 1920).

Først bodde de på Frogner, deretter flyttet de til Lillevannsveien ved Voksenkollen. Her ble de boende frem til begynnelsen av 1930-tallet, da de igjen flyttet,

først til Holmenveien på Vinderen, deretter lenger østover, til Irisveien 20 på Berg i Nordre Aker. Det er på denne tiden at den første tragedien rammer familien.

I 1932 døde eldstebarnet Hans av hjertelammelse etter en lungebetennelse hjemme i huset på Vinderen. To år senere dør også datteren Margit av lungetuberkulose på Granheim sanatorium i Follebu. Begge barna ble kremert og urnene plassert i urnerommet på Vestre Gravlund. De ble altså ikke gravlagt på den jødiske gravlunden. Dette har å gjøre med at Richard Seligmann allerede i 1914 meldte seg og familien ut av Det Mosaiske Trossamfund. Familien Seligmann var således ikke tilknyttet den jødiske menigheten, ei heller noe annet religionssamfund.

Om yngstemannen Rolf vet vi lite, annet enn at han i 1931, sammen med noen nabogutter, samlet inn 7 kr. og 40 øre til Radiumfondet. Rolf skulle senere også utvikle alvorlig tuberkulose, med flere opphold på ulike sanatorium. Rolf Seligmann jobbet som redaksjonssekretær i farens tidsskrift da han ble arrestert av norske statspolititjenestemenn den 26. oktober 1942. ►

Richard Seligmann (nr. 2 fv. bakerst) med sine foreldre og søsken i Hamburg.

Annonse for Norsk Skomuseum, 1941.

Erik Otto Seligmann, den nest eldste i barneflokket, var utdannet reklametegner og var også en ung kunstner in spe. Et av portrettmaleriene som bærer hans signatur ble gitt til Jødisk Museum i Oslo for noen få år tilbake av den portrettede – Jan Aaser – selv. Aaser, som kun var 11 år i 1940, var nabo til Seligmanns, og kan godt huske familien, som han ofte spiste lunsj hos. Det var for øvrig dette maleriet som initierte mine egne arkivundersøkelser om familien Seligmann, noe som igjen etter hvert ledet til kontakter med slektninger i USA. Det er primært dokumentasjons- og billedmateriale derfra som ligger til grunn for denne presentasjonen i dag.

Rett før krigen kom Luise Seligmanns foreldre, Julius og Rosalie Heilbut, som flyktninger til Norge, og bodde sammen med Seligmann-familien på Tåsen i Oslo. Richard var nå en sliten mann med store bekymringer. Han og Luise har allerede mistet to barn i lungetuberkulose, den yngste sønnen er på lungesankatorium, og fjerdemann er heller ikke frisk. Samtidig faller opplaget for Richards tidsskrift. I Oslo har hirden malt antisemittiske slagord på jødiske forretninger, jødiske menn i Nord-Norge, så vel som statsløse baltiske jøder mellom 18 og 60 år i Østlandsområdet, har blitt arrestert som et resultat av Tysklands invasjon av Sovjetunionen, og kirkeminister Schancke har foreslått å forby ekteskap mellom nordmenn og personer av jødisk avstamning. Det begynner med andre ord å stramme seg til for jøder i Norge.

Richard Seligmann kunne lite annet gjøre enn å arbeide. Den 6. november 1941 meddelte Aftenposten at det skal opprettes et norsk skomuseum i 3. etasje i Norsk Teknisk Museums planlagte nybygg på hjørnet av Thorvald Meyers

Seligmann gir i intervjuet tilkjenne et høyt kunnskapsnivå hva angår skotøy-produksjon gjennom tidene

gate og Sannergata. Opphavsmann og initiativtaker er Richard Seligmann. Hvor lenge han hadde jobbet med denne ideen vet vi ikke, men som livsvarig medlem av museumsforeningen Norsk-Teknisk Museum har han nok pleiet kontakter med styret i foreningen over lengre tid. Norsk-Teknisk Museum holdt for øvrig på denne tiden (altså i 1941) til i en underetasje til en av sidefløyene på Vikingskipmuseet på Bygdøy. Seligmann gir i intervjuet tilkjenne et høyt kunnskapsnivå hva angår skotøy-produksjon gjennom tidene. Han hadde åpenbart også en klar innsamlingsstrategi, så vel som ide om hvorledes han ønsket lokalene organisert i utstillingsøyemed.

I Norsk-Teknisk Museums bibliotek finnes i dag en arkivmappe med tittelen «Norsk Skomuseum 1942». Her finner vi en fortegnelse over et hundretalls innkomne sko og utstyr til det planlagte museet, samt en del tegninger og grafiske trykk av skotøy gjennom tidene. I en liten boks ligger også noen originalfotografier fra Ballys skomuseum i Sveits. Kanskje var det slik han ønsket at det nye norske skomuseet skulle se ut? Det får vi aldri vite.

Luise Benvenida Heilbut (nr. 2 fv.) med sine søsken i Hamburg.

Den 26. oktober 1942, ble Richard Seligmann og sønnene Erik og Rolf arrestert av norsk statspoliti og innbrakt til Bredtvet fengsel. To dager senere ble de overført til Berg fangeleir utenfor Tønsberg. En snau måned senere, den 26. november 1942, ble også Luise Seligmann og hennes foreldre, Julius og Rosalie Heilbut, arrestert og fraktet til utstikker 1 på Akershuskaia. Hit ble også de mannlige fangene fra Berg-leiren transportert, deriblant Richard, Erik og Rolf Seligmann. Samme dag ble hele familien deportert med transportskipet Donau til Stettin, og derfra til utryddelsesleiren Auschwitz. Ved ankomst i leiren den 1. desember 1942 ble Richard, Luise, Julius og Rosalie sendt direkte i gasskammer og myrdet. Erik og Rolf døde senere, men i en vitneforklaring den 28. februar 1947 beretter Herman Sachnowitz, en av de få norsk-jødiske overlevende fra dødsleirene, at både Erik og Rolf hadde en lungesykdom, og ble sendt i gasskammer rett etter ankomsten til Auschwitz.

I september 1945 mottok Luise Seligmanns søster i USA et brev fra Sven Braathen, en god venn av familien Seligmann gjennom 30 år. Brevet redegjør da

for familiene Seligmann og Heilbuts skjebner i 1942. Braathen skriver også at både han og flere andre forsøkte å advare familien, og få dem til å flykte til Sverige. Hvorfor familien ikke fulgte denne advarselen, kan vi kun spekulere i. Richards svigerfar, Julius Heilbut, var 79 år gammel og skrøpelig til bens. Minst ett av de gjenlevende barna hadde tuberkulose. Richard hadde også profesjonelle forpliktelser, både overfor fagtidsskriftet, og ikke minst museumsprosjektet, som nå endelig skulle realiseres. Kanskje trodde han også at hans utmeldelse fra den jødiske menigheten 30 år tidligere ville føre ham under radaren for de nazistiske myndigheter? Slikt skjedde som kjent ikke.

Familien Seligmann var en av svært mange norsk-jødiske familier som forsvant og ble borte. Selv her på huset var det ingen som kjente til deres historie før Erik Otto Seligmanns portrettmaleri bli gitt museet for kort tid siden. I dag har vi fått deres historie tilbake, og JMO har også lagt snublesteiner for familien utenfor Irisveien 20, der de bodde mellom 1934 og 1941. ★